
”KURPITSA JA LIPPU”

Lapsia osallistavan ilmaisullisen kerhon suunnittelu

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Ohjaustoiminnan koulutusohjelma

Lahdensivu, kevät 2013

Sarina Pulkka

HÄMEENLINNA
Ohjaustoiminnan koulutusohjelma
Pedagoginen ohjaustoiminta

Tekijä	Sarina Pulkka	Vuosi 2013
Työn nimi	”Kurpitsa ja lippu” – Lapsia osallistavan ilmaisullisen kerhon suunnittelu	

TIIVISTELMÄ

Tämä oli toiminnallinen opinnäytetyö, jonka toimeksiantajana oli Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistys. Yhteistyö Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistyksen kanssa alkoi vuonna 2011 opinnäytetyön tekijän saatua yhdistyksestä kerhon ohjaajan sijaisuuden, ja syksyllä 2012 syntyi ajatus opinnäytetyöstä. Yhdistyksellä oli tarve lisätä kerhotarjontaansa lapsia osallistava ilmaisullinen kerho. Kerhon kohderyhmänä olivat 1.-3.-luokkalaiset. Opinnäytetyön tavoitteeksi tulikin suunnitella lapsia osallistava ilmaisullinen kerho, jossa lapsia osallistettiin jo suunnitteluvaiheessa.

Opinnäytetyön teoriapohjana toimivat aiheeseen sopiva kirjallisuus, haastattelu ja havainnointi. Osallistavan kerhon suunnitteluun lapset osallistivat piirtämällä, antamalla haastatteluja sekä kokeilemalla ohjaussuunnitelmien pohjalta toteutettuja ohjaustuokioita. Ohjaustuokiot ohjanneet lastenohjaajat vastasivat kyselyyn koskien kokeiltavaa ohjaussuunnitelmaa. Haasteena kerhon suunnittelussa oli lasten erilainen kehitystaso kuusivuotiaan ekaluokkalaisten ja 10-vuotiaan kolmasluokkalaisten välillä, sekä ristiriita osallistavuuden ja valmiin ohjaussuunnitelman välillä. Draamakasvatuksellinen näkökulma harjoituksia ja leikkejä valitessa toi kerhoon ilmaisullisen osuuden.

Opinnäytetyön tuloksena syntyi kuuden ohjaussuunnitelman kokonaisuus, jota Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistys voi käyttää haluamallaan tavalla tulevaisuudessa. Ilmaisullinen kerho on lapsia osallistava ja draamakasvatuksellisia lähtökohtia hyödyntävä. Kerhossa on paljon leikkejä, kevyitä draamaharjoituksia ja improvisaatiota. Kerhon osia on testattu lasten kanssa ja todettu toimivaksi.

Avainsanat Osallisuus, kouluikäiset, ohjaussuunnitelma, draamakasvatus, kerhotoiminta

Sivut 27 s. + liitteet 2 s.

HÄMEENLINNA
Degree Programme in Crafts and Recreation
Pedagogic Crafts and Recreation

Author	Sarina Pulkka	Year 2013
Subject of Bachelor's thesis	"Pumpkin and a flag"– Planning a Participatory Self-Expression Club for Children	

ABSTRACT

This practice-based thesis was commissioned by the 4-H Association in Hämeenlinna area. The co-operation with the association started in 2011, during a locum-tenency as a club instructor. In the fall of 2012 the idea of the thesis was born. The 4-H Association had a need for a self-expression club which would engage children. The target group for the club consisted of 6-10-year-old children.

The children participated in the planning of the club by drawing, giving interviews and testing the plan. The instructors answered an inquiry regarding the plan. The challenge was the different level of development between children of 6 and 10 years of age. Using the perspective of drama education when choosing the exercises and games, added an expressive aspect to the club.

The result of the study was a set of implementation plans for six club sessions, which the 4-H Association in Hämeenlinna area can use as they want in the future. The self-expression club engages children and uses drama education as a starting point. There are many games, easy drama exercises and improvisation. Parts of the plan were tested by children and were found workable.

Keywords Participation, engage, school-age children, club plan, drama education, club

Pages 27 p. + appendices 2 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Opinnäytetyön lähtökohdat	2
1.2	Tavoitteet.....	2
2	TIETOPERUSTA.....	3
2.1	4H-järjestö ja Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistys	3
2.2	Työelämäyhteys ja toimeksianto	4
2.3	6–10-vuotiaat lapset	5
2.4	Ilmaisu ja tunteet	6
2.5	Osallistaminen ja osallisuus	6
2.6	Draamakasvatus	9
3	TUTKIMUSMENETELMÄT	10
3.1	Tutkimuskysymys ja toiminnallinen opinnäytetyö	10
3.2	Aineistonkeruu ja aiheen rajaus	11
3.3	Tulokset, luotettavuus ja kohderyhmä	12
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	13
4.1	Ryhmäytyminen	13
4.2	Kerhokerran kaari.....	14
4.3	Draamaharjoitusten suunnittelu	15
4.4	Lasten osallistaminen suunnitteluvaiheessa	16
4.5	Ohjaussuunnitelmat.....	16
4.6	Ohjaajille	18
4.7	Ohjaussuunnitelman kokeileminen käytännössä.....	18
4.8	Ensimmäinen ja toinen testiohjaus	19
4.9	Kolmas ja neljäs testiohjaus	20
5	TULOKSET JA POHDINTA.....	23
	LÄHTEET	26

Liite 1	Kysely ohjaajille
Liite 2	Leikit ja harjoitukset

1 JOHDANTO

Osallisuus tapahtuu tässä ja nyt; se tarkoittaa, että lapsi on mukana jossakin. Osallistaminen tarkoittaa jonkin tekemistä osalliseksi. Tässä opinnäytetyössä osallistamisella tarkoitetaan lasten ottamista mukaan kerhon suunnitteluun ja toteuttamiseen ja sitä, että heidän mielipiteitään kuunnellaan. Lasten osallisuus ja osallistaminen vapaa-ajan toiminnassa on aiheena suhteellisen vähän tutkittu. Osallisuudesta on kuitenkin monia hankkeita ja tutkimuksia, joissa lasten ja nuorten osallisuutta halutaan lisätä. Osallisuutta pidetään niin tärkeänä asiana, että Suomen perustuslaissa 6.pykälässä 3.momentissa mainitaan lasten ja nuorten oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, oman kehitystasonsa mukaan (Finlex 1999). Yksi tärkeimpiä osallisuuden mahdollistajia on lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus.

Opinnäytetyöni tavoitteena oli luoda lapsia osallistava ilmaisullinen kerho 6–10-vuotiaille lapsille. Lapset valikoituivat kohderyhmäksi omasta kiinnostuksestani sekä työelämäyhteyden löytyessä Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistyksestä. Yhdistyksellä oli tarve lisätä ilmaisullinen kerho muuten monipuoliseen kerhotarjontaan. Tavoitteena oli tehdä valmiiksi ohjaussuunnitelmat, joita Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistys voi vapaasti käyttää tulevaisuudessa. Ohjaussuunnitelmien pohjalta kuka tahansa lastenhojaaja voisi pitää kerhoa. Haasteena opinnäytetyössä oli ristiriita osallistamisen ja valmiin kerhosuunnitelman välillä.

Kerhossa tehtävien ilmaisullisten harjoitusten ja leikkien avulla lapset saavat rohkeutta ja itsevarmuutta esimerkiksi esitelmien pitämiseen koulussa. Kerhossa ei ole tarkoitus harjoitella näyttelijäntaitoja vaan tukea lasten ilmaisutaitoja. Ilmaisullisten harjoitusten ja leikkien avulla lapset löytävät keinoja ilmaista itseään paremmin ja heidän vuorovaikutustaitonsa paranevat. Lasten osallisuus kerhossa toteutuu vasta, kun kerho tulevaisuudessa toteutetaan, mutta lapset saivat olla osallisia myös kerhon suunnittelussa. Ennen ilmaisullisen kerhon suunnittelua tutkin draamakasvatusta, ja käytin draamakasvatuksen keinoja hyödyksi kerhoa suunnitellessa. Pitkäaikaisen harrastuneisuuteni ja henkilökohtaisen kiinnostukseni vuoksi minulla on vankka pohja ilmaisullisessa osaamisessa. Lisäksi tutustuin kirjallisuuden ja hankeraporttien avulla osallisuuteen ja lasten kehitykseen kouluikässä.

Opinnäytetyössä luvusta kaksi alkaa opinnäytetyön teoreettinen tausta, jossa kerrotaan työelämäyhteydestä, ja tutustutaan ilmaisullisen kerhon kohderyhmään eli lapsiin heidän kehitykseensä kuusivuotiaasta 10-vuotiaaseen. Samassa luvussa avataan myös ilmaisua ja draamaa ja tutkitaan, mitä osallistaminen ja osallisuus on sekä miten niitä voidaan hyödyntää ilmaisullisessa kerhossa. Luvussa kolme avataan tutkimusmenetelmiä ja tutkimuskysymys. Sen jälkeen neljännessä luvussa kerrotaan tutkimuksen toteuttamisesta ja siitä, miten opinnäytetyössä edettiin ohjaussuunnitelmiin ja kuinka niitä testattiin käytännössä. Viidennessä luvussa selkeytetään tulokset ja pohditaan opinnäytetyön prosessia.

Keskeisiä käsitteitä opinnäytetyössä ovat osallisuus, kouluikäiset, ohjaussuunnitelma, draamakasvatus ja kerhotoiminta.

1.1 Opinnäytetyön lähtökohdat

Yhteistyöni Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistyksen kanssa alkoi maaliskuussa 2011, kun minut palkattiin äitiysloman sijaiseksi savityökerhoon. Siitä eteenpäin olen toiminut yhdistyksessä mm. erilaisissa ohjaustehtävissä. Kesällä 2012 sovimme, että tekisin opinnäytetyöni yhdistykselle. Syksyllä ryhdyimme yhdessä miettimään aihetta ja tarpeelliseksi nousi ilmaisullisen kerhon suunnittelu, jossa olisi leikkejä ja ilmaisua. Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistyksen eri teemoja kattavasta kerhotarjonnasta puuttui selkeästi ilmaisullinen kerho, jossa käsiteltäisiin draamaa. Kiinnostukseni työskennellä lasten parissa tulevaisuudessa oli kantavana voimana suunnittellessamme opinnäytetyön aihetta ja kohderyhmää. Osallistavuus nousi tärkeäksi teemaksi ohjaavan opettajan kanssa käydyssä keskustelussa. Osallistaminen on aiheena mielenkiintoinen, sillä siitä on tehty suhteellisen vähän tutkimuksia ja suurin osa osallisuutta ja osallistamista koskevaa materiaalia liittyy erilaisiin hankkeisiin.

1.2 Tavoitteet

Tavoitteena tässä opinnäytetyössä on suunnitella lapsia osallistava ilmaisullinen kerho 1.–3.-luokkalaisille draamakasvatuksen ja osallisuuden tavoitteita hyödyntäen. Suunnitteluun kuuluu selkeiden ohjeiden tuottaminen, jotta kuka tahansa lasten kanssa työskennellyt ohjaaja voisi ohjata kerhoa. Toimeksiantaja toivoo saavansa 6 kerhokerran suunnitelman, jota he voivat käyttää haluamallaan tavalla. Ilmaisullisen kerhon tavoitteena on osallistaa lapsia ja tukea heidän ilmaisuaan. Aikuisen ja lapsen vuorovaikutus on yksi osallisuuden edellytys, ja jos lapsi pystyy ilmaisemaan tunteitaan ja kertomaan mielipiteensä ohjaajalle, osallisuus kerhossa kasvaa. Sekä osallisuuden että minäkuvan kasvun seurauksena ryhmäänkuulumisen tunne vahvistuu.

Tavoitteenani on tutkia, miten suunnitella lapsia osallistava ilmaisullinen kerho, ja tutkimustulosten pohjalta suunnitella Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistykselle sopiva kerho. Tavoitteenani on syventää tietämystäni lapsista ja heidän ohjaamisesta. Olen koko opiskelujeni ajan toiminut pääasiassa lasten ja nuorten kanssa. Opinnäytetyössäni haluan sekä näyttää taitoni että oppia lisää ja kasvattaa ohjaajan ammattitaitoani. Tavoitteenani on tehdä mahdollisimman hyvä suunnitelma kerhoon, jossa lasten osallisuus otetaan huomioon leikkien lomassa. Haluan saada itselleni tukevan pohjan lasten ohjaamiseen, ja tätä opinnäytetyötä tehdessäni syvennän tietämystäni lapsista, osallistamisesta sekä ilmaisusta.

Hämeen ammattikorkeakoulun opinnäytetyölle asettamien tavoitteiden mukaan tavoitteenani on valmistaa opinnäytetyö opetuksessa saavuttamiani ammatillisia taitoja yhdistelemällä sekä soveltaa tarkoituksenmukaisia tutkimus-, kehittämis- ja tiedonhankintamenetelmiä. Tarkoituksena on oppia työskentelemään johdonmukaisesti ja järjestelmällisesti ja tekemään it-

senäisiä ratkaisuja. Tavoitteena on myös harjaantua kirjallisessa sekä suullisessa ilmaisussa. Lopullisena tavoitteenani on saattaa opinnäytetyö valmiiksi, jotta voisin valmistua ohjaustoiminnan koulutusohjelmasta AMK-artenomiksi.

KUVA 1. ”Eläimet” toive kerhon aiheeksi

2 TIETOPERUSTA

Tässä luvussa kerrotaan työelämäyhteydestä, kohderyhmästä eli lapsista, osallistamisesta ja draamakasvatuksesta.

2.1 4H-järjestö ja Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistys

4H-järjestö on Suomen suurin nuorisojärjestö, johon kuuluu 78500 jäsentä. Yhdistyksiä on 255 ympäri Suomea. Suomessa 4H on toiminut vuodesta 1920, Hämeenlinnassa 60 vuotta. 4H-kerhoissa lapset ja nuoret omaksuvat käytännön taitoja ja syventävät tietojaan erilaisilla leireillä. Perustana 4H:lle ovat sanat Head, Hands, Heart ja Health (harkinta, harjaannus, hyvyys ja hyvinvointi). 4H-kerhot tarjoavat vuosittain tekemisen paikan tuhansille nuorille. Kerhojen repertuaariin kuuluu monikansallisuus, luonto, kokkaus ja erilaiset kädentaidot. (Suomen 4H-liitto.)

4H-yhdistyksen toimintaa ohjaavat järjestön yhteinen päämäärä, toiminta-ajatus, arvot ja toimintaperiaatteet. Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistyksen toimintakertomuksen mukaan on 4H-nuorisotyön avulla sääntöjen mukaisesti tarkoituksena

”1. voimistaa nuorten omatoimisuutta, yritteliäisyyttä ja käytännön taitojen hallintaa;

2. tukea nuorten terveitä elämäntapoja, kestävän kehityksen kunnioittamista sekä kansainvälistymistä;
3. edistää nuorten elämänhallintaa ja ehkäistä heidän syrjäytymistään;
4. edistää nuorten ja heidän perheidensä hyvinvointia” (Toimintakertomus 2012 n.d.)

Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistys juhli 60-vuotisjuhlia vuonna 2011. Alun perin Vanajan maatalouskerhoyhdistys ry:n nimellä toiminut yhdistys vaihtoi 1972 Hämeenlinnan-Vanajan 4H-yhdistys ry:ksi. 4H-toiminta vakiintui 1990-luvulla Hämeenlinnassa, kun lasten iltapäivätoiminta aloitettiin. Toiminta-alueena yhdistyksellä on Hämeenlinna Tuulosta lukuun ottamatta sekä Hattula. Toiminnan kirjo on laaja: kerhoja, nuorten koulutuksia, tapahtumia, nuorten työpajatoimintaa, koululaisten iltapäivätoimintaa sekä kierrätyspalveluita. Toiminnan pääpaino on kuitenkin lapsissa ja nuorissa. (Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistys n.d.)

2.2 Työelämäyhteys ja toimeksianto

Ollessani Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistyksessä ohjaajana esiin nousi opinnäytetyön tekeminen heille. Pidettyämme palaverin yhdistyksen toiminnanjohtajan ja ryhmätoiminnan kehityspäällikön kanssa aiheeksi valikoitui ilmaisullisen kerhon suunnittelu. Yhdistyksellä oli tarve saada ilmaisu sisältävä kerho tarjottavaksi kouluille.

Alakouluikäiset ovat 4H-yhdistyksen suurin kohderyhmä, joten sovimme, että kerho suunniteltaisiin 6–10-vuotiaille lapsille eli 1.–3.-luokkalaisille. Lisäksi oma kiinnostukseni työskennellä lasten kanssa tulevaisuudessa antoi lisämotivaatiota aloittaa lapsille suunnatun kerhon suunnittelu. Kerhoissa toimii yleensä yksi ohjaaja, joten kerhon kooksi sovimme 10 lasta, mikä on yleinen 4H-kerhon koko. Kerhon keston tulisi olla 1–2 tuntia. 4H-järjestöllä on paljon erilaisia teemakerhoja, mutta moni keskittyy kädentaitoihin tai metsään ja luontoon. Hämeenlinnassa draamalliseen ilmaisuun pohjautuva kerho olisi uusi tuulahdus 4H-yhdistyksen kerhotarjontaan.

Harrastukset ovat lapsille vastapainona koulutyölle, mutta ne muokkaavat myös heidän tulevaisuuttaan. Harrastuksen tulee olla turvallista, tarjota myönteisiä ihmissuhteita sekä luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2006, 111.) Toimiessani Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistyksessä kerhonohtajana huomasin, kuinka lapset luovat uusia ihmissuhteita ja selvästi nauttivat viikoittaisista tapaamisista.

4H-yhdistykset ympäri Suomea järjestävät 300 eri paikkakunnalla erilaisia teemakerhoja ja kerhonohtajakoulutusta. Kerhot kokoontuvat 1–2 viikon välein, ja yksi kerhokerta kestää n. kaksi tuntia. Kaikki kerhonohtajat ovat käyneet kerhonohtajakoulutuksen. Tätä opinnäytetyötä tehdessäni Hämeenlinnan seudulla toimi useita kokkikerhoja ja kädentaitokerhoja, yksi moottori-, lennokki- ja monitoimikerho, jotka on tarkoitettu 1.–3.-luokkalaisille, sekä yksi koko perheen kerho. (Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistys n.d.)

2.3 6–10-vuotiaat lapset

Ilmaisullisessa kerhossa tarkoitus on tukea lasten sosiaalisia taitoja, sillä sosiaalisesti lahjakas lapsi on yleensä kaveripiirissä suosittu. Sosiaaliset taidot kehittyvät nopeasti kolmen ja kuuden ikävuoden välissä. Lapsi oppii käymään mielikuvitus- ja roolileikkejä toisten lasten kanssa. Iän myötä lapsi oppii paremmin hahmottamaan ympäristönsä tapahtumia ja kuvaamaan niitä kielellisesti. Esikouluikäisenä lapsi pystyy ottamaan huomioon toisten ehdotuksia ja mielipiteitä sekä muuttamaan käyttäytymistään pyydettyään. (Nurmi ym. 2006, 54–55.) Ilmaisullisessa kerhossa lapset pystyvät siis tekemään draamaharjoituksia, kuten improvisaatiota.

6–10-vuotiaat lapset kuuluvat keskilapsuuteen. Keskilapsuudessa lapsen kognitiivinen kehitys muuttuu ja minäkuva kehittyy. Mikäli lapsi ei onnistu luomaan myönteistä minäkuvaa, voi lapselle ilmetä myöhempiä käyttäytymisongelmia. Ongelmia voivat olla esimerkiksi ahdistuneisuus, eristäytyminen, levottomuus tai aggressiivisuus. Monissa tutkimuksissa epäsosiaalinen käytös, mielenterveys- ja parisuhdeongelmat on todettu liittyvän näihin lapsuudessa alkaneisiin käyttäytymisongelmiin. (Nurmi ym. 2006, 71–72.) Opinnäytetyössä suunniteltavassa kerhossa on tarkoitus tukea lasten minäkuvan kasvua ja näin omalta osaltaan ennaltaehkäistä myöhempiä ongelmia.

Lasten fyysinen kehitys keskilapsuudessa on lihashallinnan ja liikkeiden sujuvuuden kehittymistä. Myös liikkeiden muodot monipuolistuvat, kehittyvät ja tasapaino paranee. Koordinaatio eli liikkeiden yhteensovittaminen kehittyy, ja lapset pystyvät vauhdikkaampiin leikkeihin. Leikkien yhteydessä käytävä motorinen harjoittelu vahvistaa hermoyhteyksien toimintaa eli parantaa aistitiedon käsittelyä. (Nurmi ym. 2006, 72.)

Tyttöjen ja poikien motorisissa taidoissa on jonkin verran eroja, ja pojilla on suurempi lihasmassa kuin tytöillä. Siksi pojat suoriutuvat helpommin lihasvoimaa vaativissa suorituksissa, kun tytöt taas taitavat hienomotorisia taitoja ja ovat ketterämpiä. Tyttöillä on todettu myös parempi tasapaino ja hyvä koordinaatiokyky samanikäisiin poikiin verrattuna. Fyysistä aktiivisuutta vaativilla leikeillä on sosiaalinen vaikutus, vaikka leikit saatetaan joskus tulkita nujakoinniksi, lapset toteavat vain leikkivänsä. Härnäämällä leikeissä todetaan kuka on kuka kaveripiirissä. Leikeissä kuitenkin harvoin kehittyy oikeita tappeluita, kun taas nuorilla niin käy useammin. (Nurmi ym. 2006, 75–77.) Kerhossa on mukana myös fyysisempiä leikkejä niiden sosiaalisten ja rauhoittavien ominaisuuksien vuoksi.

Lasten kognitiivisten taitojen kehittyessä lapsi ymmärtää noin kahdeksaan ikävuoteen mennessä, että kaikki ei ole sitä miltä näyttää (Nurmi ym. 2006, 71). Tässä ilmaisullisessa kerhossa onkin haasteena juuri tämä ikäjakauma. Nuorimmat kerholaiset ovat 6-vuotiaita ekaluokkalaisia, kun vanhimmat ovat 10-vuotiaita kolmasluokkalaisia. Ilmaisullisen kerhon suunnitelmaa tehtäessä täytyy ottaa huomioon lasten eri ikävaiheet ja suunnitella ohjaukset niin, että ne kiinnostavat mahdollisimman laajasti

kaikkia kerhoon osallistuvia lapsia kuusivuotiaasta alkaen ja haastavat myös 10-vuotiaan kognitiiviset sekä sosiaaliset taidot. Poikien aggressiivisuudella 8-vuotiaana ja keski-ikäisenä on havaittu yhteys. Alkoholin ongelmakäyttö on myös suurempi, jos poika on ollut 8-vuotiaana aggressiivinen. (Nurmi ym. 2006, 106.) Mikäli pojat pääsevät kerhossa päästelemään höyryjä, aggressiivisuus vähenee ja myöhemmän iän ongelmat vähenevät.

2.4 Ilmaisua ja tunteet

Puhuminen ja keskustelutaidot ovat yksi yleisimmistä keinoista ilmaista itseään. Kielen kehitys antaa ratkaisuvaihtoehtoja riitatilanteissa, ja itsesäätelyn kehittyminen, empatia ja sosiaaliset taidot vaikuttavat yksilön käyttäytymiseen erilaisissa tilanteissa. Tunteiden joustava ja asteittainen muuttaminen kuuluvat kypsään tunne-elämään, ja vaikka tunteita voi oppia säätelemään, se ei tarkoita, että niitä tukahdutettaisiin. Tilanteita monipuolisesti tarkastelemalla, ja pyrkimällä ymmärtämään niihin johtaneita tekijöitä ja miettimällä toisen näkökulmaa voi lapsi oppia tunteidensa säätelyä (Nurmi ym. 2006, 106). Toisen saappaisiin astuminen erilaisissa draama-harjoituksissa kerhossa auttaa lasta oppimaan säätelemään tunteitaan ja kehittää lapsen empatiakykyä. Myös keskusteleminen tunteista ja kerho-harjoituksista edistää omalta osaltaan sekä sosiaalisten taitojen että tunne-elämän kehitystä.

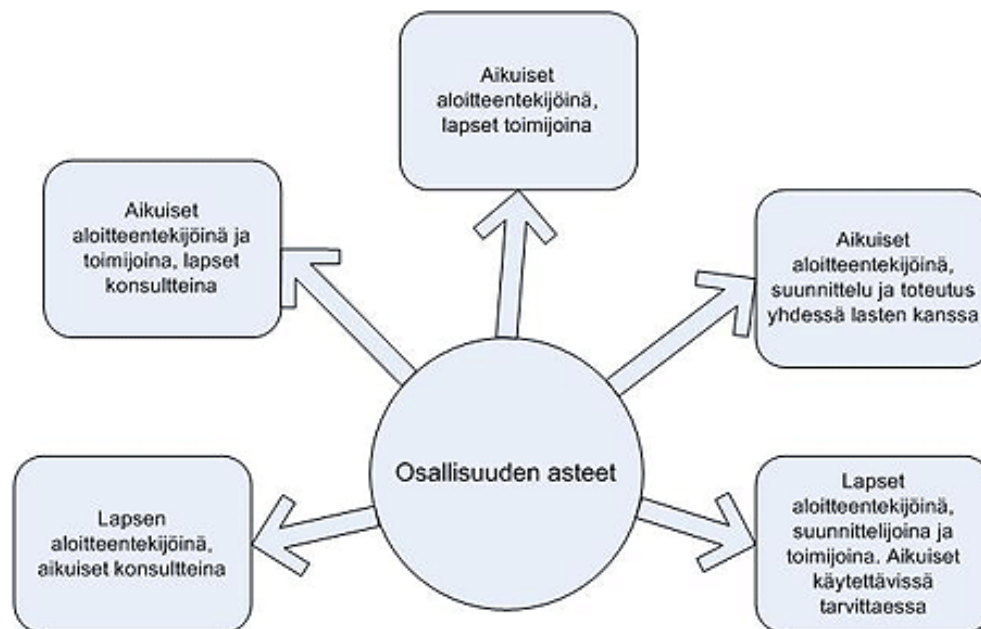
Kerhossa yhtenä tavoitteena on tukea lasten tunneilmaisua. Kouluikäiset lapset tunnistavat toisten ihmisten tunteita varsin hyvin. He tietävät, että asiat voivat aiheuttaa heissä itsessäänkin tunteita. Siksi ilmaisullinen kerho sopii hyvin kouluikäisille. He osaavat samaistua ja ymmärtävät, että tunteet aiheuttavat myös fyysisiä reaktioita. Silmien ja pään liikkeet, ilmeet, äännähdykset sekä puhe ovat tunteista riippuen erilaisia. (Nurmi ym. 2006, 105.) Kerhossa joudutaan esittämään erilaisia tunnetiloja leikkien ja harjoitusten avulla, mikä tukee lasten tunneilmaisua.

2.5 Osallistaminen ja osallisuus

Termi osallistaminen liittyy vahvasti lasten kuuntelemiseen ja mielipiteiden huomioon ottamiseen. Yksinkertaisimmillaan voi sanoa, että *osallistaa* on sama kuin *tehdä osalliseksi*. Osallistaminen mahdollistaa lasten osallisuuden; aikuinen voi auttaa heitä tulemaan osallisiksi osallistamalla. Eri teoreetikot määrittelevät osallisuuden eri tavoin. Osallisuus tarkoittaa tässä opinnäytetyössä, että on osallisena jossakin. Tiina Piironen (2007,7) kertoo kirjassaan osallisuuden kuuluvan ryhmään, yksin kukaan ei voi olla osallinen. Ryhmään kuulumisen tunne onkin lapsille tärkeää ja vahvistaa lapsen minäkuva. Lapsi voi tuntea kuuluvansa yhteisöön, kun hän saa osallistua omien kykyjensä ja halujensa mukaan (Stenius & Karlsson, 2005, 8).

Lasten osallisuudesta löytyy paljon tietoa lastensuojelun näkökulmasta. Lastensuojelussa pidetään tärkeänä, että lapsilla on oikeus osallistua itseä koskevien päätösten tekoon sekä ilmaista mielipiteensä. Lastensuojelun

käsikirjasta löytyy kuvio osallistamisen eri asteista (kuvio1). Ilmaisullisessa kerhossa osallisuus suunnitteluvaiheessa on ”aikuiset aloitteentekijöinä, suunnittelu ja toteutus yhdessä lasten kanssa” –asteella, ja tarkoituksena on, että kerhon toteutuessa päästäisiin viimeiselle asteelle, jossa aikuiset ovat vain aloitteentekijöinä (Lastensuojelun käsikirja, 2012).

KUVIO 1. Osallisuuden eri asteet (Lastensuojelun käsikirja, 2012)

Ryhmätöiminnan osallistavuuden kannalta on tärkeää, että lapsella on oikeus vaikuttaa toiminnan sisältöön. Kerhossa käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lapset saavat vaikuttaa leikkien kulkuun ja ohjaaja ei päättää kaikkea lasten puolesta. Osallistavassa ja kohtaavassa toimintakulttuurissa ei pelkästään kuunnella lapsia, lasten mielipiteet otetaan myös huomioon. Seuraamalla lapsia ja heidän ajatuksiaan ohjaaja voi tuoda kerhoon lapsia aidosti kiinnostavia teemoja. Tarkoituksena ei ole siis sysätä lapsille vastuuta kerhon toiminnasta, vaan ottaa lapset mukaan suunnitteluun ja saada lapset tuntemaan, että he voivat vaikuttaa siihen, mitä kerhossa tehdään. Voimaantumiseksi voidaan kutsua sitä, kun lapsille syntyy tunne siitä, että heitä kuunnellaan ja heidän henkilökohtaiset ajatuksensa ovat arvokkaita (Gretschel 2002, 50).

Suomen lainsäädäntökin velvoittaa lasten ja nuorten osallisuuteen. Esimerkiksi Perustuslain 6. pykälän 3. momentti toteaa, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (Finlex 1999). Kerhossa nämä asiat ovat tietenkin hieman pienempiä kuin ne, joihin laissa viitataan, mutta pääasiana on kuitenkin se, että lapset itse saavat vaikuttaa ja tulevat kuuluisiksi. Vuonna 2008 astui voimaan lastensuojelulaki, jossa kantava periaate on lasten osallisuuden vahvistaminen. Lastensuojelussa on monia hankkeita, joissa lasten osallistaminen on nostettu pääasiaksi; mm. lapsen osallisuus sijaishuollossa -hankkeessa vuonna 2009 määritettiin viitekehykseksi lapsilähtöinen työskentely ja osallisuus (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 4). Taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät lisäävät luontevasti

ti lasten osallisuutta, ja ilmaisullisessa kerhossa toteutuukin juuri tämä kulttuurilähtöisten menetelmien hyödyntäminen lapsia osallistettaessa.

Ensi- ja turvakotien liiton kehittämispäällikkö Matti Oranen on koonnut Lastensuojelun käsikirjaan listan hyötyjä lasten osallistamisesta. Listassa mainitaan, kuinka aikuisten käsitys lapsista muuttuu, kun passiivisesta kohteesta tulee aktiivinen toimija; lapset saavat mahdollisuuden harjoitella kansalaisuuden taitoja ja tulevat näkyviksi. Lisäksi palvelujen laatu paranee, kun käyttäjien näkemykset otetaan huomioon alusta alkaen. Oranen mainitsee myös, kuinka osallistaminen voi voimaannuttaa ja suojella erityisesti niitä lapsia, joilla on kokemuksia syrjäytetyksi tulemisesta. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman kolmesta painopistealueesta yksi on ”kulttuuri osallisuuden, yhteisöllisyyden, arjen toimintojen ja ympäristöjen edistäjänä”. Toimintaohjelma kestää vuoteen 2014 asti ja sisältää 18 ehdotusta miten taide ja kulttuuri edistävät terveyttä ja hyvinvointia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010.) Ministeriötasollakin on siis havahduttu osallistamisen tärkeyteen, ja sitä halutaan lisätä opetuksessa sekä sosiaali- ja terveysalalla. Lapsiasiavaltuutettu kertoo tiedotteessaan, että lasten osallistaminen ei ole pelkästään mielipiteiden kysymistä. Lapsen tulisi saada äänensä ja mielipiteensä kuuluviin myös jokapäiväisissä askareissa. Keskittyessämme havainnoimaan lasten leikkejä saamme selville ideoita siitä, mitä lasten kanssa voi tehdä. Kun ideat tulevat lapsilta itsestään, he ovat motivoituneempia toimimaan. Yksittäiset osallistamistempaukset eivät riitä, vaan kyseessä tulisi olla kokonainen toimintakulttuuri. (Lapsiasiavaltuutettu 2013.)

Mun vuoro! -lasten osallisuushanke 2009–2011 oli 6–12-vuotiaiden lasten osallisuutta edistävä hanke. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa hanketta toteuttivat erilaiset lasten ja nuorten valtakunnalliset järjestöt. Tarkoituksena hankkeella oli saada osallisuus osaksi järjestöjen normaalia toimintakulttuuria. Hankkeen loppuraportista selviää, että lapsille on tärkeää saada itse päättää kerhojen sisältöä sekä leikkejä. (Tuomisto 2011, 9.) Mun vuoro! -hanketta edelsi lasten osallisuushanke ”Kuunnelkaa meitä” vuosina 2006–2007. Hankkeen tarkoituksena oli edistää lasten osallisuutta järjestöjen kerhotoiminnassa. Palaan hankkeessa syntyneeseen ohjaajan oppaaseen vielä myöhemmin tässä opinnäytetyössä.

Haastavaa osallistavassa toiminnassa on aikuisen vaikutus lapsiin. Aikuisilla on tapana yrittää muuttaa lasten toimintatapaa tai mielipiteitä itsensä tärkeiksi kokemiksi. Tässä opinnäytetyössä haastattelen lapsia testiohjauksen jälkeen ja pyrin olemaan johdattelematta lapsia vastaamaan haluamalla tavalla. Keinoja tähän on esimerkiksi keskittyminen lasten ajattelutapaan ja kiinnostus siihen, mihin lapsen tieto perustuu. Kun oikeasti haluaa tietää, mitä lapset ajattelevat, ei tulisi puhua *lapsille*, vaan keskustella *lasten* kanssa (Karlsson 2003, 39).

Kuunnelkaa meitä -hankkeen ohjaajan oppaassa käydään läpi osallisuuden eri muodot, joita on kuusi.

1. Ideointi-osallisuus. Aikuisen tulee tehdä lapselle selväksi mahdollisuudet, muuten ideointi ei lähde käyntiin. Lapsilla ideointi lähtee siitä, että on itse mukana kokemassa, näkemässä ja kuulemassa.
2. Tieto-osallisuus. Aikuisen tulee antaa lapsille tietoa, joka on lapselle ymmärrettävässä muodossa. Lapset tarvitsevat tietyn määrän tietoa voidakseen olla mukana päätöksenteossa.
3. Suunnittelu-osallisuus. Ideasta päästään konkreettiseen suunnitelmaan. Lapset tarvitsevat aikaa ja kärsivällisyyttä. Kun motivaatio iskee lapset toimivat usein suhteellisen itsenäisesti.
4. Päätöksenteko-osallisuus. Tehtäessä päätöksiä lasten kanssa, tulee aikuisen varmistaa, että kaikki ymmärsivät, mitä päätettiin. Lapsille tulee myös tehdä selväksi, että päätökset viedään oikeasti käytäntöön, siksi ei ole ihan sama, mitä päätetään.
5. Toiminta-osallisuus. Lapset toimivat apuohjaajina ja osaaminen jaetaan aikuisen ja lapsen kesken.
6. Arviointi-osallisuus. Arviointi käännetään lasten kielelle, mitä tarkoittaa ”saavutettiinko tavoitteet?” Miltä tuntui, syitä miksi suunnitelmat menivät mahdollisesti pieleen.

(Piiroinen 2007, 8-9.)

Kerhossa voidaan toteuttaa jokaista kohtaa soveltavin osin. Ohjaaja voi ottaa lapset mukaan ideoimaan kerhon sääntöjä, sisältöä ja ajankäyttöä. Lapset voivat olla mukana päätöksien teossa, ohjaamassa kerhoa ja arvioinnissa. Haasteena on saada tieto ohjaajalle lasten osallistamisesta, siksi osallistamisen keskeiset periaatteet lisätään ohjaussuunnitelmaan. Jos ohjaaja pitää tärkeänä lasten vaikuttamismahdollisuuksia ja kuuntelemista, osallistavan toimintakulttuurin on helpompi rakentua ryhmään. Käytännön toiminnassa kyse on siitä, ettei lapsille anneta kaikkea ylhäältä päin ja valmiiksi pureskeltuna (Piiroinen 2007, 10).

2.6 Draamakasvatus

Heikkisen (2005) mukaan draamakasvatus on ”Oivalluksia ja kokemuksia tuottava esimerkiksi yhden lukuvuoden mittainen ryhmäprosessi, joka sisältää erilaisia projekteja osallistavan, esittävän ja soveltavan draamakasvatuksen genreissä”. Aiemmin draamakasvatuksesta puhuttiin ilmaisutaitona ja sen jälkeen draamapedagogiikkana. Nykyisin kuitenkin käytetään termiä draamakasvatus. Termien epämääräisyys on hidastanut draamakasvatuksen kehitystä Suomessa. Roolien käyttö, draaman muodot ja tapa kertoa erottavat sen muusta kasvatuksesta. (Heikkinen 2004, 25.) Draamassa leikitellään oikeilla asioilla, ja puhutaan vakavasta leikillisyydestä. Draaman keinoin voidaan käsitellä vaikeita aiheita ja lähestyä niitä enemmän leikin näkökulmasta. Draamaan kuuluu tarinoiden käsittely, ja kiusaamista voidaan käsitellä esimerkiksi Ruma ankanpoikanen -sadun avulla. Lapset voivat myös itse keksiä tarinoita, ja näin nousee esiin lapsia

kiinnostavia tai vaivaavia teemoja. Lähtökohtana on usein ryhmän yhteinen tarve tutkia jotakin asiaa tai tekstiä.

Lasten kanssa on helppo työstää erilaisia satuja ja tarinoita. Ruma ankanpoikanen on hieno esimerkki opettavaisesta sadusta, jonka pohjalta ohjaaja voi tehdä lasten kanssa draamaa ja samalla kasvattaa heitä suvaitsevaisiksi kansalaisiksi. Moni draamaohjaaja käyttääkin valmiita satuja tai lasten kanssa yhdessä keksittyjä tarinoita. Draamakasvatus on vakavaa leikkiä, siihen kuuluu sekä valkeita että mustia leikkejä. Valkeat leikit ovat pedagogisia ja mustat lasten omia spontaaneja leikkejä. Leikin hyödyllisyys tulee leikin ohessa, ajattelu ja kieli kehittyvät, opitaan asioiden yhdistelemistä ja ongelmanratkaisutaitoja. (Heikkinen 2004, 56–57.)

Oppiminen keskittyy turvallisuuden tunteen, itseluottamuksen, itsetuntemuksen, ilmaisurohkeuden, mielikuvituksen, luovuuden ja huomiokyvyn kehittämiseen (Karppinen, Ruokonen & Uusikylä 2005, 126). Draamassa opitaan paljon omasta itsestä ja sosiaalisista taidoista; kaikki oppivat, miten toimitaan yhdessä ja yhteisen päämäärän eteen (Heikkinen 2005, 39). Miten voidaan arvioida draamassa opittuja taitoja? Oppimisen arviointi voi olla vaikeakin, kun ei ole mitään mitattavissa olevaa opittua tietoa. Draamakasvatuskirjojen mukaan havainnoimalla voidaan nähdä, miten improvisaatio syvenee tai roolityö kehittyy. Lasten kanssa työskenneltäessä heitä voidaan pyytää esimerkiksi piirtämään kivoja hetkiä, ja piirustusten perusteella seurata lasten kehittymistä. (Heikkinen 2004, 141–142.)

Osallisuuden toteutumisen seuraaminen kerhossa voi olla haastavaa ja on täysin ohjaajasta kiinni, kuinka paljon hän antaa lasten vaikuttaa kerhosuunnitelmaan. Mikäli lapset kerhon edetessä kertovat enemmän mielipiteitään ja toiveitaan ohjaajalle, uskon osallisuuden toteutuneen kerhotuominnassa. Lapsille voi aluksi olla outoa, kun saa itse vaikuttaa kerhon sisältöön, sillä lapset eivät yleensä ole tottuneet siihen että heidän mielipiteensä vaikuttavat käytännössä.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tämä luku sisältää opinnäytetyön tutkimuskysymyksen ja muita opinnäytetyön kannalta tärkeitä kehyksiä. Luvussa avataan toiminnallisen opinnäytetyön käsitettä ja kerrotaan tiedonhankintamenetelmistä.

3.1 Tutkimuskysymys ja toiminnallinen opinnäytetyö

Tutkimuskysymyksenä on seuraava: miten suunnitella lapsia osallistava ilmaisullinen kerho 6–10-vuotiaille lapsille? Tähän kysymykseen pyrin vastaamaan purkamalla kysymyksen kolmeen osaan: lapset, osallistava ja ilmaisullinen. Nämä kolme aihetta kulkevat käsi kädessä opinnäytetyössä kohti valmista ohjaussuunnitelmaa. Lapset kerhon asiakkaina ja heidän kehitysvaiheensa 6–10-vuotiaina, osallistaminen ja osallisuus ohjauksen lähtökohtana ja ilmaisu, joka tässä tapauksessa tarkoittaa draamapohjaisia menetelmiä, muodostavat hienon kolminaisuuden, jolla pyrin vastaamaan yllä mainittuun tutkimuskysymykseen.

Toiminnallinen opinnäytetyö voi olla esimerkiksi ammatilliseen käyttöön suunnattu ohje, ohjeistus tai opastus. Opinnäytetyön tulisi olla työelämälähtöinen, käytännönläheinen, tutkimuksellisella asenteella toteutettu ja alan tietojen ja taitojen hallintaa osoittava. (Vilka & Airaksinen 2003, 9-10.) Työelämälähtöisyys toimii perustana tälle opinnäytetyölle Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistyksen kautta. Käytännönläheisyys ilmenee käyttämissäni tutkimusmenetelmissä, haastatteluissa ja havainnoinneissa. Teoreettinen osuus perustuu alan kirjoihin ja muuhun kirjalliseen materiaaliin. Perinteisesti toiminnallinen opinnäytetyö pyrkii ohjeistamaan toimintaa ammatillisella kentällä erilaisin keinoin (Vilka & Airaksinen 2003, 9). Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa kerhosuunnitelma joka toimii tulevaisuudessa ohjeistuksena kentällä. Laadullista tutkimusmenetelmää käytetään opinnäytetöissä joissa halutaan ymmärtää ilmiö kokonaisvaltaisesti. (Vilka & Airaksinen 2003, 63). Opinnäytetyö täyttää laadullisen tutkimusmenetelmän kriteerit, koska tavoitteena on toteuttaa kohderyhmän näkemyksiin nojautuva idea ja kerätä aineisto haastattelemalla.

3.2 Aineistonkeruu ja aiheen rajaus

Aineistonkeruumenetelminä toimivat lukemisen lisäksi ryhmähaastattelu ja havainnointi testiohjauksissa sekä ohjaajille suunnattu kysely (liite 1) heidän testattuaan suunnitelmiani käytännössä. Lapsille pidettävässä ryhmähaastattelussa käytetään muutamaa ohjailevaa kysymystä lasten viihtymisestä ohjauksessa. Haastattelussa tärkeää on kuitenkin kuunnella lapsia ja antaa heidän puhua mitä haluavat ohjauksesta. Testiohjauksissa lapsia havainnoidessa kiinnitetään huomiota lasten haluun osallistua, ja harjoitusten soveltuvuuteen lapsille. Menetelmät sopivat toiminnalliseen opinnäytetyöhön, jossa aineisto kerätään useimmiten lomake- tai teema-haastattelulla yksilöille tai ryhmälle. Muita menetelmiä ovat tapaamiset ja sähköpostin välityksellä tapahtuva yhteydenpito työn toimeksiantajan kanssa. Tapaamisissa tehdään muistiinpanoja. Lisäksi lapset saavat piirtämällä ilmaista toiveensa kerhon teemasta. Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole aina välttämätöntä analysoida kerättyä aineistoa yhtä tarkasti kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä. Saatua tietoa käsitellään kuten lähdeaineistoa. (Vilka & Airaksinen 2003, 57-56.) Valmiissa opinnäytetyössä salattavaksi tulevat ohjaussuunnitelmat sekä 4H-järjestön intranetistä otettu tieto Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistyksen pyynnöstä. Ohjaussuunnitelmat salataan, ettei kukaan voisi hyötyä rahallisesti tai muuten hyväksikäyttää valmista suunnitelmaa. Tietoperustana opinnäytetyössä ovat mm. 4H-teemakerhojen suunnitelmat, ilmaisullisista menetelmistä kertova kirjallisuus, osallisuutta käsittelevät hankeraportit sekä omat muistiinpanoni leikeistä ja draamaharjoituksista. Lisäperustana toimii kouluikäisten lasten kehitysvaiheisiin sekä ohjaamiseen liittyvä kirjallisuus. 4H-järjestön historiasta löytyy myös aineistoa Internet-lähteistä.

Aiheena lapsia osallistavan ilmaisullisen kerhon suunnittelu tarkoittaa käytännössä sitä, että suunnittelen kerhon. Suunniteltu sisältö tukee lasten osallisuutta kerhossa ja sen kautta myös muissa elämän osa-alueissa. Opinnäytetyö sisältää ohjaussuunnitelmien tekemisen, mutta ei ohjaussuunnitelmien taittamista. Markkinointi ja kerhon järjestäminen jää 4H-

yhdistyksen hoidettavaksi. Työn toimeksiantajalle palautetaan Word-dokumentti, johon on selkeästi merkitty jokaisen kerhokerran leikit ja harjoitukset teemoineen ja tarvikkeineen. Kerhosuunnitelmassa kerrotaan myös lyhyesti jokaisen leikin tarkoitus tai tavoite; tätä kutsun ohjaajan ohjeeksi.

3.3 Tulokset, luotettavuus ja kohderyhmä

Tutkimuksen tuloksena syntyy tietoa siitä, miten lapsia osallistava ilmaisullinen kerho tulisi suunnitella. Opinnäytetyön tuloksena syntyy kuuden kerhokerran kerhosuunnitelma. Kerhosuunnitelmasta käy ilmi jokaisen kerhokerran kaari lämmittelystä lopetukseen. Lisäksi suunnitelmassa käydään lyhyesti läpi jokaisen leikin tavoite tai tarkoitus, jotta ohjaaja ja lapset olisivat motivoituneempia tekemään harjoituksia. Lisäksi tavoitteet auttavat ohjaajaa suunnittelemaan kerhon tarkoituksenmukaisesti, kun tavoitteet on mainittu. Ohjeiden pohjalta kuka tahansa lastenohjaaja pystyy ohjaamaan kerhoa. Ohjaajalta odotetaan kuitenkin jonkinlaista kokemusta lasten ohjaamisesta. Puhuttaessa ohjaajien ohjeista myöhemmin opinnäytetyössä viitataan nimenomaan näihin ohjaussuunnitelmissa oleviin kommentteihin, jotka on tarkoitettu ohjaajille, ja saatesanoihin, jotka ohjaaja saa ohjaussuunnitelmien mukana. Toisin sanoen tuloksena syntyy 6 ohjaussuunnitelmaa. Kestoltaan suunnitelmat ovat 1–2 tuntia; Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistys voi tällöin tulevaisuudessa itse päättää kerhon keston. Ohjaussuunnitelmien järjestystä voi myös muuttaa lasten toiveiden mukaan, ensimmäisen kerran ryhmäytymistä ja viimeisen kerran lopetusta lukuun ottamatta. Ohjaussuunnitelmat suunnitellaan 10 hengen ryhmälle 1.–3.-luokkalaisia (6–10-vuotiaille).

Tutkimusta voidaan pitää luotettavana, sillä suunnitteluvaiheeseen osallistuvat lapset ovat iältään samanikäisiä kuin ilmaisullisen kerhon loppukäyttäjät. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan. Havainnoidessa lapsia testiohjauksen aikana pyritään katsomaan tilannetta mahdollisimman neutraalisti. Lähdekirjallisuudeksi pyritään valitsemaan kustakin lähteestä uusin painos.

Opinnäytetyön loppukäyttäjänä ovat 6–10-vuotiaat lapset. He ovat koulu-laisia, jotka eivät vielä ole nuoria mutteivät ihan pieniä lapsiakaan. Lapsi siirtyy kotoa suurempiin sosiaalisiin piireihin kuten kouluun ja harrastuksiin. Ohjaussuunnitelmia käyttävät kuitenkin lastenohjaajat, jotka kerhoa vetävät. Ohjaussuunnitelmia suunnitellessa täytyy siis ottaa huomioon loppukäyttäjä sekä ohjaussuunnitelman käyttäjä.

KUVA 2. ”Kurpitsa ja lippu” toive kerhon aiheeksi

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Tässä luvussa kerrotaan, kuinka teoria muuttuu ohjaussuunnitelmiksi.

4.1 Ryhmäytyminen

Ryhmäytymisen tarkoituksensa on luoda toimiva ryhmä ja tutustuttaa ryhmän jäsenet toisiinsa. Lapset saattavat tuntea toisensa jo entuudestaan, mutta silti ryhmäytyminen on tärkeää, että ohjaaja voi tutustua ryhmäänsä. Jos ryhmässä on jäseniä, jotka eivät tunne sieltä ketään, on tärkeää, että klikkiytymiä ei pääse syntymään. Ohjaaja voi varovasti ohjata lapsia työskentelemään uusien tuttavuuksien kanssa.

Liittyessämme ryhmään oman nimen kertominen on tärkeää, sillä jokainen haluaa tuoda esiin jotakin omasta identiteetistään. Usein nimen jälkeen jokainen ryhmän jäsen haluaa kertoa, miksi on tullut ryhmään. Lasten ollessa kyseessä monien vanhemmat ovat päättäneet lapsensa puolesta kerhon tulemisesta. Motivaation kartoittaminen on tämän vuoksi tärkeää, ja siksi jokaisen ryhmän jäsenen on hyvä kertoa, miksi on tullut ryhmään. (Kopakkala 2008, 145–146.)

Alussa ryhmä tukeutuu paljon ohjaajaan, ja tässä vaiheessa on tärkeää, että ohjaaja pysyy keskipisteenä ja näyttää ryhmälle suunnan. Ryhmän tiivisyydessä hyvä ohjaaja astuu sivummalle ja ohjaajan rooli pienenee. Varsin-

kin osallistavaa kerhoa suunniteltaessa ohjaajan on osattava astua sivuun ja annettava lapsille tilaa päättää ja sanoa mielipiteensä.

Kerhon sääntöjen luominen yhdessä on yksi tärkeimmistä keinoista edistää yhteisöön kuulumista ja vastuunottoa. Osallisuuden kehittyminen vaatii sosiaalisia taitoja, ja osallisuuden kokemukset vahvistavat toimivuutta yhteisössä. (Rasku-Puttonen 2006, 112–113.) Jokaisen ryhmän jäsenen tulee ymmärtää, mitä ollaan tekemässä ja miksi; kaikki keskustellaan ja neuvotellaan yhdessä. Ryhmän tulisi olla avoin kaikkien mielipiteille, ja jokaisella pitäisi olla mahdollisuus testata omia ajatuksiaan. (Piiroinen 2007, 11.)

4.2 Kerhokerran kaari

Jotta kerho olisi mahdollisimman osallistava, ohjaaja voi yhdessä lasten kanssa muuttaa kerhossa leikittäviä leikkejä. Ohjaussuunnitelma kulkee runkona ohjaajan apuna. Mikäli kerhoa pitää tottumattomampi ohjaaja, hän voi turvautua ohjaussuunnitelmaa enemmän. Mikäli ohjaaja on harjaantuneempi, hän voi käyttää ohjaussuunnitelmaa lähtökohtana ja muokata lasten kanssa yhdessä heille paremmin sopivan kokonaisuuden. Tärkeää on se, että lapset saavat vaikuttaa kerhon sisältöön ja toimia mukana päätöksenteossa osallistamisen periaatteita kunnioittaen. Pienemmillä lapsilla vaikuttaminen voi lähteä valitsemisesta; ohjaaja voi antaa lapsille vaihtoehtoja joista valita, esim. kerhossa leikittäviä leikkejä. (Ks. Piiroinen 2007, 12.)

Kerho kulkee lapsille tutusta aiheesta toiseen. Jokainen suunnitelma on tyypiltään samanlainen lukuun ottamatta ensimmäisen kokoontumisen tutustumisharjoituksia ja sääntöjen luontia. Yksi kerhokerta koostuu lämmittelystä, toiminnasta ja lopetuksesta. Lämmittelyn aikana on tavoitteena saada lapset osaksi ryhmää ja tuoda heidän ajatuksensa kerhoon ja kerhotilaan. Lämmittelyksi sopii pari leikkiä ja johdattelua kerhokerran aiheeseen.

Jokaisen kerhokerran lämmittelyosuudessa on ensin yksi riehakkaampi leikki, kuten hippa, jossa lapset saavat purkaa ylimääräisen energiansa. Seuraavana lämmittelynä on keskittymisleikki, jonka aikana lapsen ajatukset saadaan keskittymään. Toimintaosuudessa tehdään ilmaisullisia leikkejä. Jokaiseen kerhokertaan on valittu viisi erilaista leikkiä tai harjoitusta teemaan sopien. Ohjaaja voi yhdessä lasten kanssa muokata teemaa lasten mielenkiinnonkohteisiin paremmin sopivaksi.

Lopetuksessa on ensin yksi rauhallinen rentoutusleikki, jonka jälkeen kootaan kaikki yhteen ja ”puretaan” ryhmä. Rutiiniksi on hyvä ottaa lopetuspiiri ja yhdessä kiittää kerhosta ja toivottaa hauskaa viikkoa kaikille. Piirissä voidaan myös käydä kierros, jossa jokainen saa sanoa esimerkiksi yhden sanan kerhokerrasta. Lopetuspiirissä voidaan myös päättää seuraavaan kerhokertaan liittyviä asioita, joita ohjaaja voi valmistella lasten toiveiden mukaan seuraavaa kerhoa varten.

Lapsia ohjattaessa voi syntyä kriisitilanteita kesken ohjauksen. Ryhmä voi alkaa jakautua pareiksi tai kahtia, jostain lasta voidaan syrjiä tai lapset ovat haluttomia osallistumaan harjoituksiin. Kannustamalla ottamaan pariiksi joku uusi henkilö ehkäisee klikkiytymiä. Myös keskustelemalla lasten kanssa voidaan ratkoa heidän välisiään ristiriitoja. Kannustamalla kaikkia osallistumaan ja heittäytymällä itse mukaan ohjaaja antaa parhaimman esimerkin siitä miten lasten tulisi toimia, ja lasten on helpompi itsekkin osallistua. (Pätäri-Rannilla ym. 2005, 11.) Yhteistoiminnalliseen ongelmanratkaisuun kuuluu se, että ei etsitä syyllisiä vaan keskitytään ongelmaan. Voidaan käydä pienissä ryhmissä keskusteluita siitä, miten ongelman voisi ratkaista, ja etsitään ratkaisuehdotus, johon kaikki sitoutuvat. (Piiroinen 2007, 17.)

Ryhmän lopetusvaiheessa ohjaajan on tehtävä selväksi, että ryhmä todella loppuu ja ryhmäläisten on annettava päättää keskeneräiset asiat (Niemistö 1998, 180). Ennen viimeistä kokoontumista, esimerkiksi toiseksi viimeisellä kerralla ohjaaja voi jo kertoa lapsille, milloin kerho loppuu. Viimeisellä kerhokerralla lopetettaessa ohjaajan on kerrottava lapsille, että kerho ei enää kokoonnu ja lapset saavat hyvästellä toisensa ja ohjaajan. Koska kerhossa on kyse määräaikaisesta ryhmästä, ohjaaja voi muistuttaa jo toiseksi viimeisellä kerralla, että kerho on tulossa päätökseen. Lapset osaavat varautua siihen, että kerho ei enää kokoonnu ja ohjaaja voi itsekkin tehdä lopetustyötä. Lopetukseen voi usein liittyä tunteita ilosta eroahdistukseen. Kertomalla kerhon loppumisesta lievitetään näitä tunteita ja osataan valmistautua niihin. (Ks. Niemistö 1998, 190).

4.3 Draamaharjoitusten suunnittelu

Lasten kanssa draamaa tehdessä ei kannata lähteä merta edemmäs kalaan. Draaman aiheet, joita kerhossa kohdataan, voivat olla hyvinkin arkisia asioita lasten elämästä. Käsiteltävän asian tulee olla lapsille tuttu (Pätäri-Rannilla ym. 2005, 13).

Kun ryhdytään suunnittelemaan draamaan perustuvaa kerhoa, ensin tulee miettiä tavoitteet. Tässä opinnäytetyössä tuotettavan kerhon tavoitteena on mm. auttaa lapsia itsensä ilmaisemisessa. Kerhossa tehtävien toimintojen ja leikkien tulee olla yksinkertaisia, jotta myös vähemmän kokenut ohjaaja voi niitä ohjata lapsille. Kerhosuunnitelma keskittyykin enemmän leikkeihin kuin draamaprosesseihin. Leikit on kuitenkin valittu niin, että ne tukevat lapsen ilmaisua ja itsetuntoa. Draamakasvatuksen oppaat toimivat kuitenkin lähteenä, jotta voin ymmärtää, mitkä leikit ovat lasta parhaiten tukevia.

Ilmaisullisten kuten kaikkien toiminnallisten menetelmien tavoitteena on ulkoistaa sisäiset asiat näkyviksi. Kun mieltä vaivaavasta asiasta tekee lumiveistoksen tai näytelmän, asia muuttuu erilaiseksi. Toiminnan jälkeen tulee varata aikaa pohdinnalle. (Kopakkala 2011, 182.) Ilmaisullisessa kerhossa onkin jokaisen kerhokerran jälkeen varattava aikaa keskustelulle, jossa voidaan pohtia käsiteltyjä aiheita.

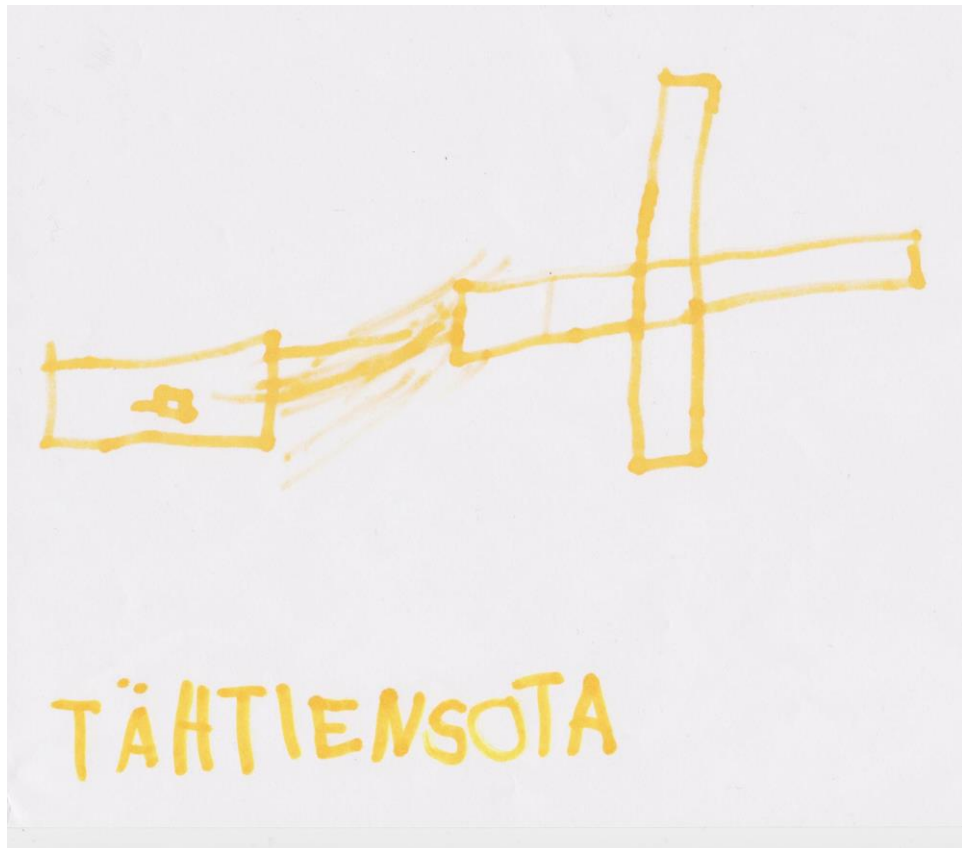
4.4 Lasten osallistaminen suunnitteluvaiheessa

Käyttäjälähtöinen suunnittelu kuuluu osaksi osallistamisen ajatusta. Se parantaa lasten tyytyväisyyttä, antaa mahdollisuuden tuoda lasten asiantuntijuus esiin ja voimaannuttaa. (Nousiainen 2008, 20.) Lasten ottaminen mukaan suunnitteluun ja toteutukseen on hyvä keino osallistaa heitä ja kuuluu tärkeänä osana osallistamisen ajatukseen. Lasten mielipiteitä kysyttäessä ongelmallista on kuitenkin se, että lapset ovat tottuneet aikuisten kysymyksiin, jotka ovat ns. epäaitoja (Karlsson 2003, 34). Aikuisen kysyessä ”Miten sanotaan?” ruokapöydästä noustessa on yksi esimerkki tällaisesta epäaidosta kysymyksestä. Lapselta kysytään asiaa, johon aikuinen tietää jo vastuksen, ja lapsen tulee vastata ”kiitos”. Jos halutaan tietää mitä lapsi oikeasti ajattelee, ja miten lapsi haluaa vastata, molempien osapuolten tulisi olla oikeasti kiinnostuneita siitä mitä toinen ajattelee. Lapset ovat sosiaalisia ja haluavat vastata aikuisten odotuksiin, siksi usein asian sisällön pohtiminen jää lapsella toissijaiseksi. (Karlsson 2003, 35.) Selvittäessäni, mitä lapset pitivät testiohjauksista, yritin luoda tilanteen, jossa lasten olisi helppo kertoa omia ajatuksiaan antamalla heille paljon tilaa pohtia heidän tuntemuksiaan ohjauksesta. Mitä vähemmän aikuinen kyselee, sitä enemmän lapset kyselevät.

Osallistumista ja vaikuttamista voidaan toteuttaa kerhossa tekemällä kaikkia ryhmäläisiä koskettavia päätöksiä esim. toiminnan sisällöstä tai ryhmän nimestä. Lasten tulisi tällöin tietää, millä perusteella päätöksiä tehdään. Aikuisten on oltava valmiina tutkimaan ratkaisuja ja vaihtoehtoja avoimesti sekä rikkomaan totuttuja toimintamalleja (Piironen 2007, 7).

4.5 Ohjaussuunnitelmat

Teemojen valitseminen kerhoon lasten piirustusten pohjalta oli ensimmäinen lapsia osallistava osuus tässä opinnäytetyössä. Käytin kohderyhmän kanssa vastaavaa ryhmää selvittäessäni lapsia kiinnostavia aiheita kerhoa varten. Lapset kävivät kädentaitokerhoa 4H:lla, ja heidän kerhossaan tein tutkimuksen, jonka tarkoituksena oli antaa minulle eväitä valita kerhoon teemoja. Lapset olivat 1.–3.-luokkalaisia, ja ryhmässä oli kolme poikaa ja neljä tyttöä. Tein lapsille kyselyn johon he saivat vastata piirtämällä, jotta saisin selville, mitkä aiheet heitä kiinnostavat. Pyysin lapsia piirtämään heitä kiinnostavia asioita, ja kerroin, että niitä voidaan käyttää kerhon aiheina. Tutkiessani piirustuksia, päällimmäisenä lapsia näyttivät kiinnostavan eläimet, toisena ystävät ja kolmantena erilaiset robotit. Yhdessä kuvassa esiintyi myös skeittilautailua. Yksi lapsi piirsi kuvan, jossa esiintyy kurpitsa ja lippu. Kuva antoi ajatuksen vuodenaika-teemaan, ja pääsi opinnäytetyön nimeen. Nimi on muistutuksena siitä, että kysyttäessä lasten mielipiteitä ja ajatuksia, vastaukset voivat olla yllättäviä. Koska aiheiden olisi suotavaa olla lapsille tuttuja (Pätäri-Rannila ym., 2005, 13) ja näiden piirustusten antamien tulosten pohjalta valitsin kerhon teemoiksi minä ja muut, vuodenajat, avaruus, sadut, koneet ja eläimet. Osa leikeistä on valittu näiden teemojen mukaan, mutta lähinnä teemat antavat nimen jokaiselle kerhokerralle.

KUVA 3. ”Tähtiensota” toive kerhon aiheeksi

Teoriapohjan löydyttyä aloin etsiä erilaisia harjoituksia ja leikkejä, jotka tukisivat sekä ilmaisullista että osallistavaa tavoitetta. Kokosin harjoituksia ja leikkejä omista muistiinpanoista, alan kirjallisuudesta ja Internet-sivuilta. Jokaisessa kuudessa ohjaussuunnitelmassa on lämmittelyleikkejä, toimintaosuus ja lopetus. Ensimmäisessä ohjaussuunnitelmassa on lisäksi alussa ryhmäytyminen ja viimeisessä suunnitelmassa lopuksi lopetus.

Ohjaussuunnitelmissa on valmiina leikit ja harjoitukset kuuteen kerhokertaan. Eri kerroilla kerhossa on erilaiset teemat, joiden mukaan olen lajitellut leikkejä. Ohjaussuunnitelmasta käy ilmi myös ohjauksessa tarvittavat välineet. Välineitä voivat olla esimerkiksi arkiset esineet, roolivaatteet tai musiikkisoitin. Kaikki ohjaukset on kuitenkin suunniteltu pidettäväksi mahdollisimman vähillä välineillä, jotta ohjaukset voi toteuttaa missä tahansa. Tilaksi sopii jokin avoin tila, esimerkiksi liikuntasali, luokkatila tai iso huone.

Leikkien ja harjoitusten suunnittelu lähti liikkeelle listasta, johon kokosin ensin lasten ehdottamat teemat, ja ryhdyin etsimään niihin sopivia leikkejä ja harjoituksia. Kokosin Excel-taulukon (liite 1), johon lisäsin leikkejä sitä mukaa, kun löysin ilmaisulliseen kerhoon sopivia. Halusin koota ilmaisullisia harjoituksia ja leikkejä sekaisin. Ohjaajat, jotka kerhoa tulevaisuudessa ohjaavat, eivät todennäköisesti ole koulutettuja ohjaamaan draamaa, siksi yritin valita kevyempiä harjoituksia kuten improvisaatiota ja pantoimiä suunnitelmiin. Valitsin suunnitelmiin myös leikkejä joista samankäiset lapset pitivät aiemmissa ohjauksissani. Suunnittelun aikana osa leikeistä karsiutui pois ja osa teemoista vaihtoi nimeä. Ohjaussuunnitelmien

kokoaminen oli kuin palapelin työstöä; kun jokin pala ei sopinut, sen vie-reiset palat piti vaihtaa tai sopimaton pala piti laittaa sivuun. Kulmapaloi-na voidaan pitää tutustumis- ja lopetusleikkejä. Kun taulukko oli valmis, kirjoitin ylös leikkien ohjeet, tarvittavat materiaalit ja leikkien tarkoituk-sen. Seuraavaksi oli aika aloittaa kerhon testaaminen käytännössä.

4.6 Ohjaajille

Ohjaussuunnitelmissa on aina mainittu, mitä kyseinen leikki kehittää tai miksi se on valittu suunnitelmaan. Tämän ohjaaja voi kertoa myös lapsille kuten aiemmin jo mainitsin; se toisi lapsillekin erilaista motivaatiota tehdä harjoituksia. Ohjaaja voi oman harkintansa mukaan jättää leikkejä pois ja lapsilta tulleiden toiveiden mukaan muokata suunnitelmaa lapsia osallista-vaksi. Jokaisessa leikissä on tärkeää, että ohjaaja ei määrää liikaa esimer-kiksi siitä, kuka on kenenkin pari tai mikä aihe otetaan pantomiimileikissä. Tärkeää on kuunnella lasten mielipiteitä, ja mikäli lapset ehdottavat jota-kin tiettyä leikkiä, suosittelen ohjaajaa valitsemaan sen leikin mikäli mah-dollista. Varsinkin alkulämmittelyissä lapset saavat päättää, mikä leikki otetaan, ja ohjaussuunnitelmaa voi käyttää, mikäli yhtään ehdotusta ei tunnu syntyvän.

Haaste draaman ohjaajalla on miettiä asioita lapsen näkökulmasta. Jotta lapsista voisi tulla kriittisiä ja ajattelevia yhteiskunnan jäseniä, heille tulee antaa mahdollisuus oman oppimisen omistamiseen. On tärkeää antaa lap-sen omille ideoille ja ajatuksille tilaa, vaikka samalla tulisi luoda erilaisia oppimisen kehyksiä. (Heikkinen 2005, 20.) Toiminnallisia menetelmiä oh-jatessa jokaisella on oma persoonallinen tyylinsä. Tyylin tulisi olla avoin, lämmin ja luottavainen, huumoria unohtamatta. Ohjaaja elää ryhmän mu-kana ja antaa myös jotain itsestään. (Kopakkala 2011, 181.) Osallistavaa ilmaisullista kerhoa ohjatessa ohjaajan tulee kuunnella lapsia ja antaa hei-dän mielipiteilleen tilaa ja arvoa. Ohjaaja suunnittelee lasten kanssa yh-dessä, ei puolesta.

4.7 Ohjaussuunnitelman kokeileminen käytännössä

Kerhoa ei toteutettu kokonaisuudessaan osana opinnäytetyöprosessia. Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistys voi käyttää kerhosuunnitelmaan ker-hon järjestämiseen tulevaisuudessa. Halusin kuitenkin kokeilla, miten ker-ho toimii käytännössä, ja järjestimme yhdistyksen kanssa ”testiohjauksia”. Ohjauksia pidettiin yhteensä neljä Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistyksen järjestämässä iltapäiväkerhoissa. Kahdessa ensimmäisessä ohjauksessa oh-jaajina toimivat iltapäiväkerhon ohjaajat, jotka täyttivät ohjauksen jälkeen laatimani kyselyn. Ensimmäinen ohjaus oli Seminaarin koulun ja toinen Kirkonkulman koulun iltapäiväkerhossa. Ohjauksissa oli eri ohjaajat. Kahdessa jälkimmäisessä ohjauksessa olin itse ohjaajana voidakseni sa-malla havainnoida lapsia ja lopuksi haastatella heitä. Ensimmäisessä ja toisessa testiohjauksissa ohjaaja on ollut hallitsevassa roolissa, ja olisikin ollut tärkeää painottaa lasten mahdollisuutta vaikuttaa ohjaukseen. Sain kuitenkin arvokasta tietoa leikkien kestoista ja ohjaajan näkökulmasta oh-

jata ilmaisullisia harjoituksia. Lapsien osallisuus kahdessa ensimmäisessä ohjauksessa jäi siis toivomaani vähäisemmäksi.

Ohjaussuunnitelman testaamisen tarkoituksena oli kokeilla, toimiiko kerho käytännössä ja kuinka lasten osallisuus ja osallistaminen toimii. Koska kerhoa ei vielä ole kokonaisuudessaan järjestetty, testiohjaukset toimivat opinnäytetyössä kerhoa korvaavina ohjauksina. Testisuunnitelman aiheena olivat eläimet. Valitsin ohjaussuunnitelmaan kaksi lämmittelyharjoitusta, viisi toimintaa, yhden lopetusharjoituksen ja lopetuspiirin. Ensimmäisen lämmittelyharjoituksen tehtävänä oli toimia energianpurkamisharjoituksena ja toisen lämmittelyleikin keskittymisharjoituksena. Jokaisen viiden toiminnallisen harjoituksen aiheena ovat eläimet, ja osa leikeistä saattaa olla lapsille jo tuttuja. Leikeissä on mukana mm. pantomiimia, joka on kerhoon sopivaa, 1.–3.-luokkalaisille lapsille sopivan tasoista draamaharjoittelua.

Toimitin ohjaussuunnitelman testaaville ohjaajille ja pyysin heitä täyttämään kyselylomakkeen ohjauksen päätteeksi (liite 2). Testiohjaukset toteutettiin iltapäiväkerhossa, jossa haasteena ovat lasten erilaiset saapumiset ja lähtemisajat. Ohjaajat ovat kuitenkin tottuneita ohjaamaan muuttuvia ryhmiä, ja enemmän ohjauksia häiritsi ohjaajien mukaan toisen ryhmän vilkkaus ja toisen ryhmän suuri koko. Muuten ohjaajien kommentit ohjauksista olivat yhteneväisiä, mutta yhdestä leikistä ohjaajilla oli hyvin erilaiset kommentit. Toinen ohjaaja piti leikkiä liian äänekkäänä isolle porukalle, ja toinen piti kovasti siitä, että sitä leikittiin nimenomaan isolla porukalla.

4.8 Ensimmäinen ja toinen testiohjaus

Ensimmäisessä testiohjauksessa 5.2.2013 paikkana toimi Seminaarin koulun iltapäiväkerho. Ohjaukseen osallistui 12 7–8-vuotiasta lasta, joista yhdeksän oli poikia ja kolme tyttöjä. Lapset tunsivat toisensa ennestään; he kuuluvat samaan ryhmään iltapäiväkerhossa. Kesken ohjausta kaksi lapsista poistui. Ohjaus tapahtui liikuntasalissa, ja ohjaajana toimi iltapäiväkerhon ohjaaja. Ohjaus kesti tunnin, ja ohjaaja jätti kolme leikkiä pois suunnitelmasta. Yksi leikki oli ohjaajalle vieras, ja siksi sitä ei leikitty. Toinen leikki jäi pois lasten lukumäärän vuoksi ja yksi leikki ajanpuutteen takia. Aikaa meni n. 10 minuuttia jokaista leikkiä kohden.

Ryhmä oli vilkas, ja ohjaajalla meni paljon aikaa ryhmän kurinpitoon. Leikkien ollessa vieraita lapsille ja ohjaajalle ohjaaja joutui selittämään paljon leikkien sääntöjä. Ohjaajan mielestä tunnin pituinen ohjaus oli liian pitkä niin vilkkaalle ryhmälle. Ohjaaja teki myös huomion, että joitakin leikkejä voisi leikkiä useamman kerran, jos leikki on lapsille mieluisa. Osallistavassa ilmaisullisessa kerhossa onkin tarkoitus, että lapset saavat itse valita vaihtoehtoista sen leikin, jota he haluavat leikkiä näin osallisuus tulee paremmin mukaan ja lapsilla on enemmän motivaatiota leikkiä. Yksi testatuista leikeistä vaati fyysistä kontaktia, ja tämä leikki sai tytöt ujustelemaan ja pojat pelleilemään. Lopuksi lapsilta kysyttiin ”käsi ylös jos tykkäsit”-äänestyksellä, mitkä leikit olivat pidettyjä. Pantomiimileikki oli lasten suosikki, siitä piti kahdeksan lasta kymmenestä. Perintei-

sestä hippaleikistä piti seitsemän kymmenestä, ja ohjaajan mielestä tämä oli onnistunein leikki. Muista leikeistä piti n. puolet lapsista.

Toinen ohjaus toteutettiin Kirkonkulman iltapäiväkerhossa. Lapsia oli paikalla 16–21 lasten tulo- ja lähtöaikojen mukaan. Ryhmässä oli mukana 7–8-vuotiaita tyttöjä ja poikia. Tässäkin ohjauksessa lapset olivat tuttuja jo ennestään. Ohjaukselle oli varattu liikuntasali tunniksi, joten ohjaus kesti tunnin. Lämmittelyosuuteen meni n. 15 minuuttia, toimintaosuuteen puoli tuntia ja lopetukseen n. 10 minuuttia. Lämmittely- ja lopetusosuuksiin käytetty aika on sopiva myös kerholle, mutta toimintaosuuteen on käytettävä enemmän aikaa. Kerhon kesto tulee olemaan 1,5–2 tuntia, ja draamaleikit tarvitsevat enemmän aikaa.

Ohjaaja jätti yhden leikin pois, koska he leikkivät sitä usein muutenkin ja aika oli rajallinen. Ohjaaja kertoi minulle kuitenkin, että pois jäänyt leikki on hänen aiemman kokemuksensa mukaan toiminut hyvin tuon ikäisillä lapsilla. Lapset pitivät kaikista leikeistä, ja he aikovat leikkiä niitä uudelleen. Ohjaaja kaipasi ohjeisiin leikkien kestoja. Yhtä leikeistä lapset olivat leikkineet hieman eri säännöillä ja uudet säännöt hämmensivät heitä. Onneksi ohjaaja kuitenkin vaihtoi säännöt tutummiksi. Ohjaaja piti siitä, että kaikki leikit eivät vaatineet paljon tilaa, vaan niitä voi leikkiä pienemmäsäkin tilassa.

4.9 Kolmas ja neljäs testiohjaus

Tein ohjaussuunnitelmaan vielä tarvittavia muutoksia ohjaajilta saamani palautteen pohjalta, ja suunnittelin uudet ohjaukset, jotka ohjasin itse 21. ja 22.2.2013 Kirkonkulman koulun iltapäiväkerhossa. Ohjauksissa oli nyt mukana enemmän draamaleikkejä, jotka olivat mahdollisimman lapsia osallistavia. Tarkoituksena oli havainnoida lapsia ja lopuksi haastatella heitä. Mukana oli kolme iltapäiväkerhon ohjaaja, jotka tarvittaessa auttoivat lasten hallinnassa. Tilana toimi 21. päivä liikuntasali ja lapsia oli paikalla kaksikymmentä, mikä on kaksinkertainen määrä ilmaisullisen kerhon kokoon. Paikalla oli kuitenkin muitakin ohjaajia ja moni harjoitus tehtiin pienryhmissä, siksi en kokenut tärkeäksi jakaa ryhmää puoliksi.

Toisena päivänä 22.2. tilana oli luokkahuone ja lapsia oli paikalla 19. Osa lapsista oli samoja kuin ensimmäisenä päivänä. Molemmat ohjaukset kestivät tunnin ja ryhmähaastattelut noin kymmenen minuuttia. Ohjausten loppuun pidettyihin haastatteluihin olin laatinut kysymyslistan, jonka mukaan kysyin lapsilta heidän mielipiteitään. Kysymykset olivat seuraavanlaisia: Oliko kivaa, jos ei niin miksi? Mitkä leikit olivat parhaita? Mitkä olivat huonoja? Haluaisitko käydä kerhossa, jossa leikitään tämänkaltaisia leikkejä? Lisäksi kävin jokaisen käydyn leikin erikseen läpi ja kysyin heidän mielipiteitään siihen. Pääasiallisesti kaikki oli ”kivaa” ja lapset viihtyivät hyvin. Osasin odottaa lapsilta tällaista vastausta, ja yritin parhaani mukaan saada heitä kertomaan syvempiä kokemuksia. Lapsien haastattelussa on kuitenkin ongelmansa, ja aikuisen vaikutus lapsiin on suuri. Yritin kuitenkin poimia haastattelutilanteessa lasten oikeita mielipiteitä ohjauksessa pidettyihin harjoituksiin ja leikkeihin.

Ensimmäisessä ohjauksessa parhaimmin onnistuneita leikkejä oli muisti-leikki, jossa piti muistaa, mitä edellinen lapsi oli sanonut. Mietin etukäteen, muistavatko lapset kaikkia asioita ja turhautuvatko he, jos eivät muista, mutta lapset muistivat hienosti ja halusivat jatkaa leikkiä vielä pidempään. Alkuperäisestä suunnitelmastani poiketen leikimme välissä hippaleikin, koska lapset niin toivoivat. Minulla ei ollut mitään sitä vastaan, päinvastoin lasten osallistaminen tuli enemmän esille, kun heidän toiveensa otettiin huomioon. Seuraavaksi lapset saivat harjoitella tulevaan hiihtolomaan liittyvät esityksen pienissä ryhmissä, ja aikaa olisi tarvinnut olla enemmän, koska lapset halusivat suunnitella yllättävän kauan esityksiään. Esitysten kesto oli myös odotettua pidempi. Varattu 20 minuuttia ei millään riittänyt kunnon harjoitteluun ja esittämiseen; osa ryhmistä kokikin, että heidän esityksensä jäi kesken. Eli pienemmällä n. kymmenen lapsen ryhmällä esitysten harjoitteluun olisi varattava ainakin puoli tuntia. Haastattelussa kävi ilmi, että lasten mielestä alussa leikitty tervehtimisleikki, jossa lapset tervehtivät toisiaan eri tavoilla, oli outo. Muut leikityt leikit olivat osan mielestä tosi kivoja, ja toiset eivät muodostaneet mielipidettä noista leikeistä.

Ajattelin ensin, että esitysten tekeminen ei ollut lasten mielestä kovin hauskaa, koska rajoja esityksen aiheeseen, keston eikä mihinkään muuhunkaan annettu ja ohjaustilanne oli minusta hallitsematon. Tuntui, että lapset eivät ymmärtäneet tehtävää tai halusivat tehdä jotakin muuta. Esitysten tekeminen oli kuitenkin haastattelun perusteella lasten mielestä hauskin. Vaikka ohjaustilanteessa esityksen tehtävänannon jälkeen osa ryhmistä ei saanut tehtyä yhteistyötä ja osa selvästi halusi ohjaajan hyväksyntää ideoilleen, lapset kuitenkin selvästi nauttivat, kun pääsivät esittämään muille lapsille oman osuutensa. Kysyessäni oliko aikaa liian vähän, lapset vastasivat ”Oli siinä ehkä vähän, mutta me keksittiin siinä esityksen aikana lisää.”. Kysyin lapsilta myös, olisiko hauska käydä kerhossa, jossa tehtäisiin samankaltaisia esityksiä ja leikittäisiin leikkejä. He olivat sitä mieltä, että jääkiekkokerho olisi kivempi, mutta tällainenkin kerho olisi ”ihan ok”.

Toisen ohjauksen alkaessa lapsilla oli piirustukset kesken, ja se vaikutti alkumotivaatioon ohjauksessa. He olisivat halunneet piirrellä eivätkä osallistua leikkeihin. Sain kuitenkin muiden ohjaajien avulla kaikki lapset mukaan. Mukanani oli rekvisiitaksi ämpäri, kauha ja essu, ja edellisen ohjauksen tavoin teimme taas pienet esitykset käyttäen tavaroita rekvisiittana. Lapset saivat vapaasti suunnitella esityksen eikä esineiden tarvinnut olla alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan. Lapset keksivätkin hienosti, että ämpäri voi olla kypärä ja kauha ase.

Ohjaajana minun olisi pitänyt kertoa heti alussa, että kaikkia esineitä ei ole pakko käyttää. Yksi ryhmä ei halunnut käyttää kuin yhtä esinettä, ja toinen ryhmä pahoitti mielensä, koska hekään eivät olisi halunneet käyttää kaikkia mutta eivät tienneet tästä mahdollisuudesta. Kirjoitankin siis ohjeisiin, että ohjaajan tulee painottaa, että lapset saavat käyttää, mitä esineitä haluavat, esineet toimivat vain idean antajina. Yksi asia, joka kerhon ohjaajan täytyy ottaa huomioon ohjatessaan, on se, mitä valmiit ryhmät tekevät toisten ryhmien vielä harjoitellessa esityksiään. Ohjaajan tulee pitää val-

miiden lasten mielenkiinto yllä, kunnes kaikki ovat saaneet esityksensä valmiiksi.

Käydessämme lattialle piiriin leikkimään lapset kertoivat minulle eräästä leikistä, jonka he tietävät, jota leikitään myös piirissä istuen. Olin aivan innoissani tästä lasten ehdotuksesta. Tämä on juuri sitä osallisuutta, mitä toivon kerhossa olevan, ja leikimme lasten ehdottaman leikin. Aivan kuten edellisessäkin ohjauksessa lapset saivat vaikuttaa siihen, mitä leikkejä leikimme ja näin osallistuivat enemmän. Sain näistä testiohjauksista hyvän käsityksen siitä, mitkä leikit toimivat käytännössä, kauan ne kestävät sekä kuinka kauan lapset jaksavat olla kiinnostuneita leikkimään. Testiohjauksissa mielestäni osallistavinta olivat löyhät tehtävänannot, jotka antoivat lapsille vapautta päättää, miten he toimivat. Lapsilta myös kysyttiin, mitä he haluavat leikkiä, ja jos heiltä tuli ideoita, ne toteutettiin. Lapset saivat myös itse osallistua aiheiden keksimiseen; esimerkiksi ensimmäisessä ohjauksessa hiihtoloma-aihe tuli lapsilta itseltään pieniin esityksiin.

Lasten mielestä vaikeaa oli nousta parin kanssa istumasta seisomaan ilman käsiä. Hieman outona he pitivät harjoitusta, jossa ryhmä tekee poseerauksen ja heistä otetaan mielikuvitusvalokuva. Luulen, että jos lapsille selitetään etukäteen, miksi kerhossa tehdään mikäkin harjoitus, he eivät pidä niitä niin outoina ja saattavat oppia enemmän sekä sisäistää harjoituksen paremmin. Samalla tavalla kuin testiohjausten ohjaajat toivoivat selitystä siitä, miksi mikin harjoitus tehdään, sama tulisi selittää lapsille. Lapset tekevät kyllä mielellään, vaikka eivät ymmärtäisikään jotakin, mutta uskon selityksen tuovan tekemiseen erilaista motivaatiota ja mielenkiintoa. Harjoitus joka tehtiin piirissä ja annettiin aina vierustoverille mielikuvitusesine, oli lasten mielestä vain ”ihan ok”. Siihen toisi lisää mielenkiintoa kunnon pohjustus; että mietitään, miltä erilaiset esineet tuntuvat kädessä ja kuinka paljon ne esimerkiksi painavat. Testiohjausten perusteella sain tietoa, mitä osia ohjaussuunnitelmista tulisi muuttaa ja kuinka erilaiset leikit toimivat kouluikäisillä lapsilla.

KUVA 4. ”Kesä” toive kerhon aiheeksi

5 TULOKSET JA POHDINTA

Ilmaisullisen kerhon suunnittelussa tulee ottaa huomioon kohderyhmän kehitysaste, jotta harjoitukset eivät olisi liian vaikeita. Ilmaisullinen-sana on myös hyvin laaja, joten pitää rajata, mihin ilmaisulliseen toimintaan keskittyy. Tässä opinnäytetyössä pääpaino oli draamassa ja leikeissä. Mukana olisi voinut olla myös esimerkiksi maalausta tai käsitöitä, ja kerho olisi yhä ollut ilmaisullinen. Koska kyseessä on kerho, se antaa toiminnalle myös jonkinlaiset raamit; kerho kokoontuu yleensä useamman kerran, ja hyvin suunnitellussa kerhossa on alku ja loppu. Koska tässä kyseisessä tapauksessa ei tiedetä kuka kerhoa ohjaa, asettaa se suunnittelulle haasteita. Opinnäytetyön alkutaipaleella puhuin draamakasvatuksesta enemmän, mutta päätin jättää sen pienempään rooliin sen haastavuuden takia. Halusin myös antaa arvoa draamakasvatusta opiskelleille ohjaajille.

Ohjaussuunnitelman testaaminen kuului isona osana kerhon suunnitteluun. Kaikki harjoitukset, joita olin valinnut suunnitelmiin, eivät olleet minulle tuttuja, siksi niitä oli hyvä kokeilla, ennen kuin suunnitelma tuli valmiiksi. Harjoitusten ja leikkien kokeileminen ja lasten ja ohjaajien haastattelu antoivat molempien näkökulman kerhon suunnitteluun. Vaikka lapset ovat loppukäyttäjiä, ohjaajat kuitenkin lukevat ohjaussuunnitelmia. Siksi oli tärkeää kuulla molempien käyttäjien mielipiteitä suunnitelmasta. Osallistava ilmaisullisesta kerhosta tuli siinä vaiheessa, kun lapsilta kysyttiin heidän mielipiteitään, ja haastavana pidinkin kerhon suunnittelua juuri tämän

osallistavan näkökulman vuoksi. Valmiin kerhosuunnitelman tekeminen kuitenkin niin, että se osallistaa lapsia kuulostaa hieman ristiriitaiselta, mutta toivon, että kerhon tuleva ohjaaja osallistaa lapsia kerhoa ohjatesaan.

Olen kuullut monta kertaa puhuttavan, että opinnäytetyö on prosessi. Minun prosessini alkaa olla loppusuoralla, ja ajatukset palaavat väkisinkin prosessin alkuun. Aloittaessani opinnäytetyön tekemistä olin intoa täynnä saadessani suunnitella ilmaisullisen kerhon. Tavatessani ohjaavan opettajan hän ehdotti että ilmaisulliseen kerhoon tulisi mukaan jokin ajankohmainen näkökulma, joka toisi mielenkiintoa tutkimustyöhöni. Osallisuus tuli siis mukaan vasta, kun olin valinnut aiheekseni ilmaisullisen kerhon. Tällä hetkellä olen enemmän innoissani osallistamisesta kuin ilmaisullisista menetelmistä. Kertokoot se jotakin minun prosessistani.

Päätavoitteena opinnäytetyössä oli suunnitella lapsia osallistava ilmaisullinen kerho, joka vastaa Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistyksen tarpeita. Kerhosuunnitelma on nyt valmiina yhdistyksen käyttöön. Siltä osin ainakin tavoitteet on saavutettu. Omia tavoitteitani oli mm. syventää tietämystäni lapsista ja valmistaa opinnäytetyö. Tutkimalla lasten kehitykseen liittyvää kirjallisuutta sekä ohjaamalla lapsia sain syvennettyä tietämystäni, ja opinnäytetyö on kädessäsi. Ennen opinnäytetyön aloittamista termit osallisuus tai osallistaminen eivät olleet minulle kovin tuttuja, mutta löysin niistä merkityksiä, jotka vaikuttavat lasten tulevaisuuteen, jos lapsille vain annetaan mahdollisuus kertoa mielipiteensä ja heitä oikeasti kuunnellaan. Osallistaminen on tärkeä asia, jota tutkittuani olen tullut siihen tulokseen, että kaikessa toiminnassa tulisi olla osallistava toimintatapa. Aion tulevaisuudessa omalta osaltani suunnitella tulevat ohjaukset mahdollisimman osallistaviksi.

Lapsia osallistettiin jo suunnitteluvaiheessa, ja jälkikäteen ajateltuna olisi voitu osallistaa vielä enemmänkin. Toisaalta on vaikea suunnitella valmis kerho, jonka täytyisi olla myös osallistava. Koska kerhosuunnitelma oli tehtävä, harjoitusten valinnat ja lasten mahdollisuus vaikuttaa siihen, mitä leikkejä kerhossa tehdään, antaa mahdollisuuden muokata suunnitelmia osallistavammiksi myöhemmin. Kun lapset saivat vaikuttaa piirtämällä kerhon teemoihin, opinnäytetyö oli vasta lapsenkengissä enkä itsekään tiennyt vielä, mitä olin tekemässä. Matkan aikana moni asia selkeni, kuten minkälaisista osista kerho koostuu. Toisista asioista tuli taas epäselvempiä, esimerkiksi minkälaisista osista raportti koostuu. Raportin kirjoittaminen oli haastavin osuus koko opinnäytetyössä, ja sitkeästi olen sitä yrittänyt kirjoittaa koko prosessin ajan.

Olen oppinut matkan aikana, miten suunnitella osallistava ilmaisullinen kerho, ja lopputuloksena on valmis kerhosuunnitelma, jota toimeksiantaja toivoi. Ohjaussuunnitelmat noudattavat ohjaustoiminnan koulutusohjelmassa opittuja toiminnan suunnittelun periaatteita, joihin kuuluu mm. ryhmäyttäminen ja toiminnan lopetus. Harjoitusten ja leikkien valinta kerhoon vei todella kauan aikaa, ja koottuani suuren kasan sopivia leikkejä ja testattuani niitä lapsilla, palapelin palat alkoivat loksahdella kohdilleen. Karsinta ja leikkien pyörittely suunnitelmien välillä oli hauskaa, ja jossain

vaiheessa oli pakko päättää, että nyt suunnitelmat ovat valmiita. Ohjaussuunnitelmiin on nyt koottuna erilaisia ilmaisullisia leikkejä ja harjoituksia, ja ohjaajien ohjeissa mainitaan, että lapsia täytyy kuunnella ja heidän mielipiteensä ottaa huomioon. Ohjaajan opas, joka on oikeastaan enemmän saatesanat ohjaussuunnitelmiin, kertoo ohjaajalle lyhyesti tarvittavat tiedot. Toivon, että ohjaajan ohjeet palvelevat tarkoitustaan ja kerhon ohjaaja antaa lapsille oikeasti tilaa vaikuttaa kerhosuunnitelmaan. Otetaan lasten mielipiteet huomioon, sillä heissä on tulevaisuus.

Tutkimuskysymys ”Miten suunnitella lapsia osallistava ilmaisullinen kerho?” sai vastauksen tämän opinnäytetyöprosessin aikana. Mukaan tarvitaan lapsia, jotka saavat olla mukana kerhon suunnittelussa, ilmaisullisia harjoituksia ja ohjaussuunnitelman. Näillä saa aikaan lapsia osallistavan ilmaisullisen kerhon.

LÄHTEET

- Finlex. 1999. Viitattu 18.2.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Heikkinen, H. 2004. Vakava leikillisuus – Draamakasvatusta opettajille. Jyväskylä: Kansanvalistusseura.
- Heikkinen, H. 2005. Draamakasvatus – opetusta, taidetta, tutkimista. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Gretschel, A. 2002. Kunnallisen nuorten osallisuusympäristön perustaminen. Teoksessa A. Gretschel (toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 48-62.
- Karlsson, L. 2003. Sadutus, avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kopakkala, A. 2008. Porukka jengi tiimi, ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Kustannuspaikka: Edita.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2013. Viitattu 15.1.2013.
<http://www.mll.fi/nuortennetti/tukarit/leikkiasema/>
- Nousiainen, T. 2008. Children’s Involvement in the Design of Game-Based Learning Environments. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Nurmi, J., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruopila, I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Lapsiasiavaltuutettu, tiedote. 2013. Viitattu 18.2.2013.
<http://www.lapsiasia.fi/nyt/tiedotteet/tiedote/-/view/1398514>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2010. Viitattu 18.2.2013.
http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2010/01/kulttuuri_hyvinvointi.html
- Oranen, M. Lastensuojelun käsikirja. 2012. Viitattu 15.4.2013.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/>
- Piiroinen, T. 2007. Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. Helsinki: Kuunnelkaa meitä -hanke. Tulostettu 15.4.2013
<http://www.kuunnelkaameita.fi/mitaosallisuus>

Rasku-Puttonen, H. 2006. Oppijoiden yhteisö, osallisuus ja kasvattajan merkitys. Teoksessa Karila, K. Alasuutari, M. Hännikäinen, M. Nummenmaa, A. & Rasku-Puttonen, H. (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 112-113

Suomen 4H-liitto. 2012. Suomen 4H-liitto ry. Viitattu 19.10.2012. <http://www.4h.fi/>

Toimintakertomus 2012 n.d. Hämeenlinnan Seudun 4H-yhdistys. Toimintakertomukset.

KYSELY OHJAAJILLE

Minkälaisessa tilassa ohjaus tapahtui?

Montako lasta oli paikalla?

Minkä ikäisiä lapsia oli paikalla?

Oliko paikalla tyttöjä vai poikia, montako?

Kauanko aikaa meni missäkin osuudessa?

Mitä leikkejä jäi pois (jos jäi)?

Tarvitseeko leikkejä lisää?

Mistä lapset pitivät, mistä eivät?

Mitä muuttaisit ja miksi?

Mikä toimi, mikä ei?

Kerro vapaasti esimerkiksi miltä tuntui ohjata ja millainen tunnelma ryhmässä oli?

